

,

, - . i0 ; , i0ki
 , -
 (el ; a0el
), - , -
 ;
 orta ; -
 Orta yolaq “ ”,
 , . - , -
 “ ” “ ” - “ ” , “ -
 ” - “ ” , (- ,) ,
 [1986]. - (-) ,
 ;
 qar e ; , -
 , (- - . - , -
 -) (- - , -
). - ters ; ; ,
 ; (. .
 (- -) - . , -
). ,
 , () - (. -
 -) ;
 alt ~ ast , , asténda t0ben ; , t0men
 () - . - () - ,
 , - “ ” -
 ; (-
), - (-) ,
 , (-) - , -
 art ; ; () ; uzaq ; - . -
 () ; ; () ; st ; ;
); , ;
 “ ” (. . . .) ,
 - - (arténa ,) , yle . , òâle . , òylĚ .
 - - - - - . lle qaya“ -

на скеля” біля с. Хайто (*Кайту*): коли сонце було над скелею, селяни сідали обідати; **уак** тур. близький, ближній – г. *Як-Ярлар* біля с. Шелен (**уаг** яр);

уақп близький – с. *Уақп Ваубуға* (тепер *Ближне*).

У тюркських та монгольських народів орієнтація на місцевості відбувається за сонцем. У тюрків передньою стороною вважається схід, а в монголів – південь, тому перші ставлять юрти дверима на схід, а другі – на південь. У халха-монгольській мові поняття “передній” (**ОмнОх** передній), “задній” (**ар** задня (*тіньова*) сторона; північна сторона (*гори*); зад, спина; тил, тильна сторона, північ; північний), “лівий” (**Зүүн** лівий, східний; схід), “правий” (**баруун** правий, західний; захід) сполучені з поняттями сторін світу – “південний” (**ОмнQ** південь; південний, **урд** південь; передній), “північний” (**хойт** північний; задній), “східний”, “західний” в одній лексемі. У киргизів сол означає “лівий” і “північний”, “північ”. У туркменів **уоқарі** означає “верх”, “вгору”, “схід”, **азақ** – “нижня частина, низ”, “захід”, **илері** – “передня сторона”, “вперед”, “південь”, **қауға** – “назад”, “північний схід” [Мурзаев 1990; Жуковская 1988, 156–157]. У ногайців слово **sirt** спина має ще значення лінійної орієнтації “задня сторона”, “північ”.

За сторонами світу та за лінійним напрямком топоніми орієнтують: яр *Бати*, що впадає із заходу в р. Шелен у с. Капсіхор і, можливо, г. *Айбатли* (***Ау батılı** “(Гора), за яку заходить місяць”) – **batı** захід; західний; г. *Конделен-Йол* біля с. Кутлак (**уол** дорога, шлях), пас. *Конделен* поблизу с. Копірлі-Кой – кт. **köndelen**, ног. **köldenen** упоперек (пор. хмонг. **хQндлQн(г)** упоперек, через; поперечний, горизонтальний; ск. *Кешлеме-Кая* (на ній знаходиться укріплення Кокія-Ісар), яр *Кешлеме-Дересі* – тур. **köşeleme** навскоси, по діагоналі, від **köşe** кут; ріг < перс. **گوشه** **guşe** кут (П. Кеппен зазначив, що татарське слово *кешлеме* означає “південний захід” [Кеппен 1837, 208, прим. 303]); г. *Хибла-Даг* біля р. Аджибей, камінь *Хибла-Таш* біля с. Юкари-Тайган, гал. *Хибла-Алан* біля с. Аджибай, ліс *Кибла-Даг*, півострів *Кибла-Тюп* на півн. узбережжі Сиваша – **qible** кибла (бік, в який обертаються обличчям під час молитви – напрям до Кааби);

південь, південна сторона (< перс. **قبلة** **qeble** кибла < араб. **قبلة** **qiblat** тс.).

Відносне місцезрештування селищ з однаковою назвою визначається приметниками **aşağı**, **töben** нижній – **orta**, **мёсоc** середній – **уоқарі** верхній, **ilgeri** передній – **orta** – ***artqarı** задній (пор. ног. **artqı** задній, останній), **sirtqı** (**sirt**) задній, котрі утворюють відповідні ойконімні ряди: с. *Ельгері-Аблан* (*Аблан-Ілгері-Кесек*) – *Орта-Аблан* – *Джума-Аблан*, *Ашага-Айргуль* – *Юхари-Айргуль*, *Ілгері-Аджи-Ахмат* – *Сирт-Аджи-Ахмат*, *Орта-Айданіль*, *Ашага-Айтуган* (*Мавлуш-Айтуган*) – *Орта-Айтуган* – *Юхари-Айтуган* (*Ілгері-Айтуган*), *Ашага-Аратук* – *Джума-Кісек-Аратук*, *Ашага(Тебен)-Асма* – *Юхари-Асма*, *Орта-Аул*, *Ашага-Бакса* – *Орта-Баксан* – *Юхари-Баксан*, *Юхари-Баши*, *Белбек-Бахтіар-Кесек*, *Белбек-Орта-Кесек*, *Ельгері-Бій-Булуш* – *Бій-Булуш*, *Ашага-Дайир* – *Юхари-Дайир*, *Ельгері(Ілгері)-Джайляк* – *Суртку* (*Сирт*)-*Джайляк*, *Ельгері-Джаманак* – *Сирт-Джаманак*, *Ашага-Джамі* – *Юхари-Джамін*, *Ілгері-Дюрте* – *Дюрте*, *Тубен-Елі* – *Ортаель* (*Орта-Елі*, *Ортали*), *Ельгері-Каракчора* – *Сертке-Каракчора*, *Ашага-Каралез* – *Орта-(Кісек)-Каралез* – *Юхари-Каралез*, *Аткари-Карса*, *Ельгері-Каспір* – *Сортай-Каспері*, *Ашага-Керменчік* – *Юхари-Керменчік*, *Ашага-Кипчак* – *Юхари-Кипчак*, *Ельгері-Кипчак*, *Ельгері(Гері)-Коджалкі* – *Аткари-Коджалкі* (*Откари-Коджанкі*), *Сиртке-Коджалкі*, *Ашага-Конечі* – *Юхари-Конечі*, *Ельгері(Ілдері)-Конрат*, *Орталан* (*Орта-Лан*), *Ашага(Тебен)-Лема*, *Орта-Мамай*, *Ашага-Мамут-Султан* – *Юхари-Мамут-Султан*, *Ілгері-Меркіт*, *Орта-Кісек-Отаркой*, *Ашага-Саблі* – *Орта-Саблі* – *Юхари-Саблі*, *Тобен(Тюбень)-Сарай*, *Ашага-Тайган* – *Юхари-Тайган*, *Ortatama* (пор. *Yalıtama*), *Місхор* (**Мёсохóра* ~ **Мёсохóрі*), *Ельгері* (*Кучук*)-*Чуча* – *Сирткі-Чуча*, *Ельгері-Шакул* – *Шакул*, *Орта-Юрт*.

Кочовики завжди утворювали аули й кишлаки за родоплемінним принципом. При переході до осілости за всіма селищами, заснованими представниками однієї родоплемінної групи, зберігалися їхні назви або вони називалися іменем родоначальника. Щоб розрізняти селища з однаковою назвою живаються спеціальні визначення. На це

: “
 , - , -
 , - **aâéz ~ avuz** ; , -
 („ . - ; - ,
 : - **boy** ; -
 , -)... - **deî iz** ; ()- , -
 , - , - , - , -
 - **caâa**
 (yukarê), - ~ **yaâa** ; - - **Ûoqraq**
 (a aâê)” [1969, 49]. -
 : “ - **kòl** ; , - , -
 * - **otar** ; - - ,
 , - , - ()-
 - , - , - “ ” - **qaya** ;
 - , - , - () , - - , - , -
 ” [1873, 102]. - , - , - , - , -
 , - , - , - , - , -
kesek : - - , - , - **Ûuqur** , - **qér**
 “ ; - - **tamaq** , **oy** ;
 ” - - , - , - , - , - , -
 - - , - , - , - , - **ta** ; - -
 - - , - , - , - , - **t p ~ dip** , **ò r k**
 - , - - “ ()- , ()- ,
 - , - - “ ()- , ()- ;
 ”
ilgeri – orta – sértqé , - , -
a aâé, tòben – : - -
orta – yuqarê, - **kògen** ; - , -
 , - , - **qoru** ; - - (-
 - , -) - **tal** , - ; - , -
 [- , -] () , - , -
 , - - (- - - (, -) (. - - -
 , - -) , - , -) - **terek ~ direk** ;
 (**terÆk**) , - -
 “ ” -
 ” (**ba** ; - : - - “ -
 ; “ ,) . - , - ” - - “ -
 , - - “ ” - - “ -
 - **quyu** , - :
 - - , - , - ,

*

minare - **mescit** , ()
 .) , () , -
 (. - - -).
qér - oy (Qoqur) -
 .
yeî i, yaî , caî “ ” “ ” (yaî é,
- eski), -
b y k, ulu, . yken : - - - - - , -
- k 0 k, ki0kine , k0p -
 ; **- az (azâana)** ; - - - - - ,
 “ ”
-céq (-cik, -0éq, -0ik): , - , *Eski Qêrém* (
) - - - - - , (- ;
 (-), - - - - - *Qêrém,*
 , - , [] - - - - - *Eski Qêrém),* -
 , - - - - - , -
 , - - - - - , -
 - - - - - (-) - - - - - : , - ,
 - , - - - - - ,) , (,) (-
 - - - - - , - - - - -) , - - - - -
 - () - , - - - - - , - (.), - ,
 - - - - - , - - - - - - - - - - - - - - - - , *Yeñi Bazar* (**eski**).
 (-), - - - - - , -
 - - - - - , - - - - - , -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - - - - - - - - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
 - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - - , - - - - -
ba **bay** : - - - - -).
 (. ar}9r:z, s, r .
 ar}9r:z, s, r1%V}z| €; .
 , ar}rz, t ...r

...

.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-

.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-
.-

1817. (1:170000) .- . -
202. // /
241. , 1986.) . ,
1969. : (
249. -
. , 1988.
289. :
307. , 1837. . .1. , 1873.
402. // -
. , 1990.